

Després de fer aquest breu repàs del llibre que es presenta, val la pena destacar també el contingut de les últimes pàgines, que recullen una bibliografia completa i un índex molt útil de les disposicions citades.

En definitiva, és una obra important per l'interès del tema que tracta, el qual per primera vegada és objecte d'una mo-

nografia. A més, l'autor ens n'ofereix un tractament en el qual s'evidencien novament els seus dots d'investigador. Per tant, ens hem de felicitar per aquest treball, el qual, sense dubte, enriqueix la bibliografia espanyola de dret administratiu.

Belén Noguera

Casares Marcos, Anabelén: *La historia de las cajas de ahorros: origen y evolución histórica*, Secretariat de Publicacions, Universitat de Lleó, 2000, 190 pàg.

L'estudi de la gènesi i l'evolució històrica d'institucions assentades en l'ordenament jurídic vigent i en la realitat social contemporània constitueix una tasca formativa important per a qualsevol investigador. També contribueix a esclarir les causes que van motivar la creació d'institucions que tenen poc o res a veure amb els seus orígens. Malgrat això, en moltes ocasions els estudis històrics no obtenen, en l'àmbit jurídic, el reconeixement que mereixen.

No ha passat així amb la rigorosa tasca que ha fet Anabelén Casares Marcos en el llibre *La historia de las cajas de ahorros: origen y evolución histórica*, del qual aquí es dona notícia. L'obtenció en 1999 del Premi Mariano Rodríguez per a joves investigadores de la Fundació Carolina Rodríguez, en l'àrea de Ciències Socials i Humanitats, comporta aquest merescut reconeixement per a l'autora i el seu treball de recerca. Avala, al seu torn, la solidesa de l'estudi, una aportació doctrinal nova i valuosa sobre les caixes d'estalvi.

Un model diferent de relacions Estat-societat, de la societat mateix, va propiciar el naixement en 1838 de la primera caixa: la Caixa d'Estalvis de Madrid. Però no s'inicia en aquesta data el recor-

regut històric d'Anabelén Casares. Els antecedents glossats, de caràcter social, polític i institucional, ens remunten segles enrere, fins a les primeres institucions benèfiques i creditícies d'Espanya, aquelles que tenen com a denominador comú «*el préstamo pignorativo a un interés mínimo de carácter piadoso o caritativo*» i, entre d'altres, els monts de pietat. Tal com assenyala l'autora, són dos els corrents que incideixen en el naixement de les caixes d'estalvi espanyoles en el segle XIX. La primera, l'autòctona, «*está representada por una serie de instituciones de crédito en metálico o en especie que constituyen, en determinados casos, auténticos montes de piedad*». La segona, la italiana, «*viene constituida por los montes de piedad stricto sensu nacidos en Italia en el siglo XV*». L'estudi separat d'aquests corrents estructura el capítol primer de la monografia aquí ressenyada.

Las arques d'almoïna fundades a Espanya pel *buen conde* d'Haro el 1431, reconegudes per la butlla atorgada el mateix any pel Papa Eugeni IV, van ser capdavanteres a Europa, i el seu funcionament semblant al dels monts de pietat italians creats trenta anys més tard a Perugia. S'afirma així la primàcia espanyola en la creació dels monts de pietat. Les

arques de misericòrdia i els *pósitos*, instituts locals i rurals de crèdit agrícola, si bé amb orígens molt diversos, també es compten entre els antecedents institucionals de les primeres caixes d'estalvi espanyoles. També cal esmentar obligatòriament les mutualitats (*montepíos*), entitats de prevenció social que asseguren els riscos de la vida i que s'estenen principalment durant el segle XVIII, els quals es van anar diferenciant progressivament dels monts de pietat.

L'autora dedica una atenció especial als *pósitos*, institució d'origen privat per afrontar la precarietat que planava sobre els camperols espanyols durant l'Edat Mitjana. Són els antecedents més directes i immediats dels monts de pietat i, per la seva transcendència socioeconòmica, es mantenen vigents fins al segle XIX, amb una regulació detallada durant el regnat de Felip II. En el sector creditici espanyol, els *pósitos* es presenten inicialment, fins a la darrerria del segle XVI, com a fundacions benèfiques d'abastament de pa als pobles durant els mesos escassos de l'any i, fins i tot, a captaires, caminants i pelegrins. Són institucions privades que neixen «*para la gestión y administración de unas cantidades que, en virtud de la doctrina moral cristiana imperante, irán destinadas a la satisfacción de la virtud de la caridad*». Els segles XVII a XIX marquen una nova etapa per a aquests establiments, ja que sumen a les seves funcions inicials el seu caràcter de monts de pietat. Els *pósitos* esdevenen autèntiques entitats de crèdit agrari en espècie, sense que perdin el seu caràcter benèfic i, amb això, constitueixen un instrument eficaç per a la lluita contra la usura. Tanmateix, els seus beneficis patents provoquen una major intervenció pública, amb la qual cosa es crea la primera distinció entre *pósitos* pietosos o particulars i *pósitos* reials o de caràcter

públic. L'evolució històrica dels *pósitos* denota una confusió normativa constant, principalment pel que fa a l'administració i l'organització d'aquest institut creditici autòcton. Aquesta confusió no cessarà fins a la promulgació de la Llei de *pósitos* de 1877 i, després, de la Llei de 23 de gener de 1906, de reorganització i protectorat dels *pósitos*, derogada actualment per la disposició addicional dotzena de la Llei 49/1998, de 30 de desembre, de Pressupostos de l'Estat per a 1999.

L'experiència italiana és fonamental per desxifrar els orígens del Mont de Pietat de Madrid de 1718. La seva organització, funcionament i estatuts són tributaris del Mont de Pietat de Roma, ideat i impulsat per l'orde franciscana en el segle XV, amb l'objectiu de combatre i eradicar la usura. La singularitat de la seva naturalesa, «*a medio camino entre instituciones de carácter bancario y entidades religiosas de perfil caritativo*», propicia la seva supervivència i l'èxit de la institució a Itàlia aviat s'expandeix arreu d'Europa. Arriben a Espanya com els fonaments fundacionals sobre els quals s'erigeixen les primeres caixes d'estalvi, si bé els monts de pietat com a instituts similars als italians no apareixen fins al segle XVIII. El Reial i Sacre Mont de Pietat de Madrid es considera la primera entitat de crèdit en metàl·lic, en sentit estricte, existent a Espanya. Constitueix «el punt de partida» de les caixes d'estalvi en el segle XIX. Al seu fundador, Francisco Piquer y Rudilla, es deu la propagació per la nostra geografia de les virtuts d'aquest institut creditici, entre d'altres, l'absència de qualsevol interès en els préstecs concedits. Durant el segle XVIII es creen a diferents ciutats, com ara Múrcia, Salamanca, Saragossa i Granada, monts de pietat amb una estructura idèntica. Són d'iniciativa privada, reli-

giosa més concretament, i també és idèntic el seu objectiu últim: la lluita contra la usura. No obstant això, la demanda creixent de préstecs, a causa de l'èxit de la institució, aviat implica l'entrada de dipòsits com a recursos addicionals de finançament dels monts de pietat; amb això neix l'activitat que identifica les caixes d'estalvi. La seva aparició durant el segle XIX es presenta, en paraules de l'autora, «*como una consecuencia lógica al devenir histórico, jurídico y económico de los montes*».

A partir del segon terç del segle XIX, els monts de pietat espanyols experimenten un canvi important en la seva concepció. Perden part de la seva independència com a establiments benèfics i integren les respectives caixes d'estalvi, de les quals propicien el naixement. La finalitat d'ambdues institucions, però, difereix en essència, ja que els monts de pietat pretenen la concessió de préstecs benèfics i socials i les caixes d'estalvi fomenten l'estalvi. La seva vinculació tindrà lloc finalment per l'escassa confiança popular en el crèdit del sector públic i per la necessitat dels monts de pietat de trobar vies de finançament. Durant el segle XX les caixes d'estalvi reclamen la importància que els correspon, i la íntima unió entre monts i caixes s'anirà diluint a conseqüència del desenvolupament superior de les caixes, que es transformen en un centre fonamental del sistema financer espanyol. Els monts de pietat es converteixen definitivament en obra social de les caixes d'estalvi a partir de l'Estatut de l'estalvi de 14 de maig de 1933.

Els orígens i l'evolució posterior de les caixes d'estalvi espanyoles són objecte d'un estudi més detallat per Anabelén Casares en el capítol segon del llibre aquí ressenyat. La filosofia de l'estalvi a Espanya i la seva propagació mereixen

una atenció especial per part de l'autora. Aquesta ideologia precedeix la creació de les caixes, l'aparició de les quals pateix un accentuat retard cronològic en comparació amb altres països europeus. La situació política, social i econòmica que travessa Espanya al començament del segle XIX és la causa principal d'aquesta dilació. Les funcions que a altres països europeus exerceixen les caixes d'estalvi, a Espanya les presten els monts de pietat. En l'evolució de les caixes d'estalvi espanyoles es poden distingir clarament tres etapes. En la primera, que abastaria des dels orígens en 1838, amb la creació de la primera Caixa d'Estalvis de Madrid, fins a 1880, les caixes es caracteritzen com a institucions de caràcter benèfic. La seva activitat se centra en l'àmbit d'allò benèfic, moral o filantròpic, més que no pas en les actuacions de contingut econòmic i financer. La seva finalitat essencial és el foment de l'estalvi, tasca de caràcter educatiu, enfront de la tasca de caràcter benèfic i assistencial dels monts de pietat. A causa de les seves finalitats i l'origen privat, se'ls aplica la normativa sobre establiments particulars de beneficència. Però el Reial decret de 29 de juny de 1853 comporta una alteració important de la posició que havien mantingut fins a aquell moment els poders públics respecte a les caixes d'estalvi. El Reial decret, amb un esperit intervencionista clar, estableix una regulació unitària i uniforme de les caixes, que passen a ser de naturalesa pública, més concretament establiments municipals de beneficència. L'autora sosté que aquest Reial decret «*es el comienzo de una dura pugna entre los poderes públicos, de una parte, tendentes a la regulación uniforme de las cajas y a la vinculación de sus fondos con objetivos de política económica del Gobierno, y las cajas de ahorros, de otra, en*

defensa de su autonomía estatutaria e independencia operativa». Aquesta pugna es manté fins a la Llei de 29 de juny de 1880, primera norma que regula amb rang de llei el particularisme inherent a aquestes institucions. La Llei consagra la independència de les caixes d'estalvi respecte als monts de pietat i en reconeix el particularisme en la seva regulació estatutària. Retorna a les caixes el seu caràcter privat i s'accentua encara més la seva consideració com a institucions de beneficència, tot i que se les sotmet a un règim de protectorat del Govern.

La introducció de la idea social en les caixes d'estalvi delimita una segona etapa en la seva evolució. En els últims anys del segle XIX aquestes institucions es configuren com a entitats socials, consideració que cristal·litza amb la creació de l'Institut Nacional de Previsió en 1908 i, posteriorment, en els anys vint, amb el naixement de les caixes de previsió social, entitats col·laboradores de l'Institut Nacional de Previsió per a la gestió del Règim obligatori de retir obrer. Al llarg dels anys posteriors s'expandeixen significativament. En l'evolució jurídica de les caixes durant aquesta etapa ressalten els reials decrets llei de 9 d'abril de 1926 i de 21 de novembre de 1929. Tots dos estableixen un règim intens d'intervenció pública que es caracteritza, sobretot, per la vinculació de

les caixes al Ministeri de Treball, Comerç i Indústria, per la creació d'un registre de societats i entitats de crèdit dins aquest departament i, finalment, per la inspecció i la vigilància governativa de les entitats inscrites. Aquesta etapa culmina amb el moviment associatiu de les caixes d'estalvi i la constitució de la Confederació Espanyola de Caixes d'Estalvi en 1927. La tercera i última etapa que descriu l'autora se cenyeix al règim de la nova concepció financera d'aquestes institucions establert pel Decret de 14 de març de 1933, pel qual s'aprova l'Estatut per a les caixes generals d'estalvi popular. És precisament el desenvolupament financer i creditici d'aquestes entitats el que caracteritza la seva expansió durant la segona meitat del segle XX. Deixen enrere la seva identificació amb els instituts de beneficència per equiparar-se progressivament, en els anys setanta —i, en termes de l'autora—, «*con su gran competidora, la Banca privada*».

Aquesta és una breu síntesi de les principals aportacions de la investigació històrica d'Anabelén Casares Marcos al voltant de les caixes d'estalvi. Cal subratllar no sols el rigor de la tasca realitzada, sinó també la narració clara i fluida dels esdeveniments històrics i jurídics que s'hi relacionen.

Dolors Canals